

СТИМУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ТА МІЖРЕГІОНАЛЬНЕ ВИРІВНЮВАННЯ ЧЕРЕЗ СПЕЦІАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ЗОНИ: ДОСВІД ПОЛЬЩІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО КУРСУ УКРАЇНИ

STIMULATION OF PRODUCTION AND INTERREGIONAL ALIGNMENT BY MEANS OF SPECIAL ECONOMIC ZONES: EXPERIENCE OF POLAND IN A CONTEXT OF A EUROINTEGRATION COURSE OF UKRAINE

Юрій КИНДЗЕРСЬКИЙ,
кандидат економічних наук,
Інститут економіки та прогнозування
НАН України, Київ

Yuriy KINDZERSKYI,
PhD Economics,
Institute for Economics and Forecasting,
Ukrainian NAS, Kyiv

Україна підписала з ЄС угоду про асоціацію, яка має стати (як очікують принаймні вітчизняні урядовці) першим кроком до здобуття повноцінного членства в Євросоюзі. На жаль, слід констатувати, що колишні соціалістичні країни, які протягом останнього десятиліття набули членства в ЄС, отримали неоднакові результати від цього як в економічному, так і в соціальному вимірах. Відвертими аутсайдерами з точки зору співвідношення очікуваного й отриманого стали Болгарія та Угорщина. Євроінтеграція виявилась відносно вдалою лише для Польщі. Суттєві розбіжності в якісних наслідках приєднання, на наш погляд, полягають не в тому, що країни очікували отримати ззовні від ЄС, а в тому, які інструменти і яку економічну політику в рамках інституційно-нормативного середовища ЄС вони застосовували всередині для розвитку своїх економік, аби максимізувати вигоди і мінімізувати втрати від інтеграції. Саме з таких позицій варто аналізувати їх успіхи та невдачі при формуванні в Україні моделі та інструментарію політики, адекватної її євроінтеграційним прагненням.

У цьому зв'язку повчальним для нас є досвід Польщі щодо використання спеціальних економічних зон (СЕЗ), особливо враховуючи той факт, що в Україні експеримент з їх використання виявився нетривалим і невдалим – вони проіснували впродовж 1996–2004 років, ставши, за влучним визначенням В.Гейця, не «точками зростання» економіки, а «чорними дірами» бюджету [1]. У цей період проблематиці їх функціонування було присвячено чимало наукових праць, серед них роботи Ю.Макогона, М.Дацишина, В.Керецмана, В.Борщевського [2; 3; 4]. В останнє десятиліття, після фактичного закриття СЕЗів, активність вітчизняних дослідників у вивченні даного питання суттєво знизилась, що, на наш погляд, не дає підстав викреслити цей інструмент з арсеналу засобів державної економічної політики, особливо в нових реаліях, коли на порядок денний ставиться питання децентралізації державного управління та стимулювання регіонального розвитку. Тому метою цієї статті є висвітлення інституційних засад створення та результатів діяльності СЕЗ у Польщі для можливого використання досвіду цієї країни при формуванні нової політики щодо спеціальних економічних зон в Україні.

Спеціальні економічні зони (СЕЗ; пол. – Specjalna strefa ekonomiczna) у Польщі входять до законодавчо встановленого переліку інструментів стимулювання інвестицій, застосовуваних урядом країни. Разом із СЕЗ у цьому переліку також перебувають: державна фінансова підтримка інвестицій у пріоритетних секторах; грантова підтримка проектів коштом структурних фондів Європейського Союзу, переважно соціальних, інфраструктурних, дослідниць-

ких та екологічних, шляхом реалізації ряду т.з. операційних програм («Інноваційна економіка», «Інфраструктура та екологія», «Людський капітал», «Розвиток Східної Польщі»); звільнення від місцевих податків; дотації на працевлаштування безробітних. Кожен підприємець може одночасно застосовувати різні форми державної допомоги, але її загальна сума не може перевищувати максимально допустимого розміру, встановленого державою для окремо взятого регіону [5, с. 103–110; 6, с. 40–44]. СЕЗ використовуються насамперед як інструмент регіонального вирівнювання, стимулювання розвитку відсталих регіонів, в яких згідно з нормативами ЄС щодо надання регіональної допомоги обсяг ВВП на душу населення не перевищує 75% середнього рівня по країні [7, с. 40]. Більша частина прямих іноземних інвестицій провідних світових корпорацій, які надходять у Польщу й спрямовані у виробничий сектор, розміщуються саме на територіях зон.

СЕЗ являють собою виділені в адміністративному порядку частини території Польщі, призначені для ведення на них економічної діяльності суб'єктами господарювання на більш привабливих порівняно з іншими територіями преференційних умовах. Підприємцям, які виявили бажання розпочати господарську діяльність в СЕЗ і отримали відповідний дозвіл на її ведення, надається державна допомога у вигляді таких пільг, як звільнення від сплати податку на прибуток (для юридичних осіб), податку на доходи (для фізичних осіб), місцевих податків та зборів, зокрема земельного податку та податку на нерухоме майно, встановлення пільгових цін на придбання земельних ділянок з повністю підготовленою інфраструктурою для виробництва, наданням безкоштовних адміністративних послуг щодо реєстрації та ведення бізнесу [8, с. 90].

Основними законодавчими актами, які унормовують діяльність СЕЗ у Польщі, є Закон від 20 жовтня 1994 року «Про спеціальні економічні зони» (Ustawa z dnia 20 października 1994 r. «O specjalnych strefach ekonomicznych» [9]) з подальшими змінами, що гармонізують діяльність СЕЗ згідно з нормами ЄС, а також Закон від 30 квітня 2004 року «Про порядок надання державної допомоги» (Ustawa z dnia 30 kwietnia 2004 r. «O postępowaniu w sprawach dotyczących pomocy publicznej» [10]). Крім того, діяльність кожної із зон регламентується окремими розпорядженнями Ради Міністрів та Міністерства економіки Республіки Польща.

Згідно із законодавством метою створення зони є прискорення економічного розвитку території, на якій вона розташовуватиметься, через розвиток законодавчо визначених пріоритетних видів економічної діяльності, створення нових технологій і продуктів та їх подальшого впровадження

Висвітлюються особливості інституційного забезпечення та результати діяльності спеціальних економічних зон в Польщі. Вивчаються можливості використання польського досвіду у відновленні діяльності СЕЗ в Україні у контексті її курсу на євроінтеграцію та децентралізацію державного управління. Акцентується увага на активній ролі держави та системі преференцій для підприємців у розбудові СЕЗ в Польщі з точки зору формування прогресивної структури виробництва та забезпечення випереджаючого розвитку відсталих регіонів.

Features of institutional support and results of functioning of special economic zones in Poland are studied. The possibilities of using Polish experience in restoration of SEZ activity in Ukraine in a context of its course towards European integration and government decentralisation are studied. The attention is paid to active role of the state and system of privileges for businessmen in development of SEZ in Poland from the point of view of forming of progressive structure of production and advancing development of backward regions.

в економіці, розвиток експорту, підвищення конкурентоспроможності товарів та послуг, відновлення використання існуючих промислових потужностей та інфраструктури, створення нових робочих місць, розробку природних ресурсів з дотриманням принципів екологічної рівноваги.

СЕЗ створюється розпорядженням Ради Міністрів за поданням Міністерства економіки Республіки Польща та на підставі відповідної згоди воєводства та гміни¹, на території яких вона діятиме, а також за умови проведення попередньої соціально-економічної оцінки наслідків її створення. Відповідне розпорядження має визначати: цілі створення зони; її кордони; керуючого зоною; період, на який вона створюється; вид економічної діяльності, на здійснення якої на території зони має видаватися відповідний дозвіл; максимальний розмір, умови та види державної допомоги, яка може надаватися суб'єктам, що вестимуть свою діяльність у зоні на підставі отриманого дозволу; умови визнання витрат, здійснених суб'єктами на території зони, як інвестиційних та їх мінімальний розмір для можливості отримання суб'єктом відповідної державної допомоги та пільг. Також відповідним розпорядженням Ради Міністрів СЕЗ може бути ліквідована достроково, до закінчення офіційного терміну її функціонування, за умов досягнення поставлених цілей створення зони та закінчення терміну дії усіх дозволів, виданих суб'єктам на здійснення діяльності на її території.

Згідно із законодавством строк закінчення діяльності СЕЗ у Польщі передбачався у грудні 2020 року. Рішенням Ради Міністрів у 2013 році він був подовжений до кінця 2026. Приводом для цього стали аргументи щодо необхідності залучення нових і збереження вже залучених інвестицій у пріоритетних секторах з великим терміном окупності проектів, реалізація яких протягом раніше встановленого строку функціонування зон була б унеможливлена, проте ці проекти були визнані урядом важливими з точки зору підвищення конкурентоспроможності польської економіки, створення нових і збереження існуючих робочих місць.

Кожною СЕЗ керує управляюча компанія. За організаційно-правовою формою господарювання вона оформлена у вигляді акціонерного товариства або товариства з обмеженою відповідальністю, що повністю або не менш ніж на половину належить державі, яку представляють центральна влада в особі Державного казначейства (Skarb Państwa) та місцева влада в особі органу самоврядування воєводства. Українським урядовцям і політикам, в умовах наростаючої «реформаторської» істерії щодо проведення повної дерегуляції української економіки і економічного курсу на повне виведення держави з економіки у стилі «а-ля Вашингтонський консенсус», варто звернути увагу, що в польських СЕЗ управляюча компанія – це державне підприємство, створене спеціально для організації розвитку зони. Співвласниками управляючої компанії можуть бути інші суб'єкти господарювання, як фізичні, так і юридичні особи, але за умови, що вони не ведуть своєї діяльності в зоні або ж не мають родинних зв'язків із власниками чи менеджерами компаній, що працюють на території зони. Така вимога покликана запобігти зловживанням у отриманні дозволу на ведення діяльності в СЕЗ та відповідної державної допомоги.

Управляюча компанія відповідає за реалізацію плану розвитку СЕЗ, який складається і затверджується Міністерством економіки Польщі при утворенні зони. Така компанія на конкурсній основі або шляхом переговорів обирає суб'єктів, яким надається дозвіл на ведення господарської діяльності у СЕЗ. Управляюча компанія розпоряджається майном зони шляхом надання його в оренду суб'єктам або шляхом продажу, якщо останнє передбачено планом розвитку. Управляюча компанія безпосередньо відповідає за розвиток інфраструктури СЕЗ.

Доходи, отримані суб'єктами за результатами їх господарської діяльності на території зони в рамках наданого їм дозволу, звільнюються від прибуткового податку на принципах, визначених податковим законодавством та законодавством щодо надання державної допомоги. Варто зазначити, що право на державну допомогу та пільги мають лише ті суб'єкти, які отримали відповідний дозвіл на ведення господарської діяльності на території зони. Без нього суб'єкти також можуть працювати в зоні, але на загальних засадах, встановлених польським законодавством для решти території країни.

Дозвіл видається Міністерством економіки Польщі. Він визначає вид економічної діяльності та умови її ведення в СЕЗ, які стосуються, зокрема: працевлаштування на створеному підприємстві протягом визначеного часу

визначеної кількості працівників; вкладання підприємцем у СЕЗ інвестицій у обсягах, більших від нижньої межі, визначеної законодавством, яка дає право на пільги; строки закінчення інвестування, які також не можуть бути меншими від встановлених законодавством для отримання пільги; максимальний розмір витрат, що кваліфікуються як інвестиційні, та максимальний розмір дворічних витрат на оплату праці працівників, які використовуються у визначенні обсягів державної допомоги, що може отримати суб'єкт.

Вибір суб'єктів, які отримують дозвіл, здійснюється в порядку тендеру або переговорів, початих на підставі офіційного запрошення. Міністерство економіки визначає спосіб проведення, принципи та умови тендеру або переговорів, а також критерії оцінки намірів суб'єктів щодо ведення ними господарської діяльності на території СЕЗ, виходячи з того, наскільки ці наміри забезпечать досягнення цілей створення зони та виконання плану її розвитку. Міністерство також здійснює контроль діяльності суб'єктів, що отримали дозвіл згідно з положеннями законодавства про надання дозволів на господарську діяльність та про свободу господарської діяльності. Функції щодо видачі дозволів, їх скасування та здійснення контролю за діяльністю суб'єктів у СЕЗ може бути делегована міністерством управляючій компанії зони, яка в такому випадку діятиме від його імені.

Дозвіл втрачає чинність по закінченню періоду, на який була створена зона. Також він може бути скасований або переглянуто сферу діяльності, на яку він видавався, якщо суб'єкт припинив таку діяльність, грубо порушив умови надання дозволу, не усунув недоліки, виявлені контролюючими органами у ході перевірки його діяльності. Міністерство економіки за клопотанням суб'єкта та за погодженням з управляючою компанією може змінити умови раніше наданого дозволу за виключенням випадків, коли зміни передбачають зменшення рівня працевлаштування на більш ніж 20% та/або збільшення розмірів державної допомоги.

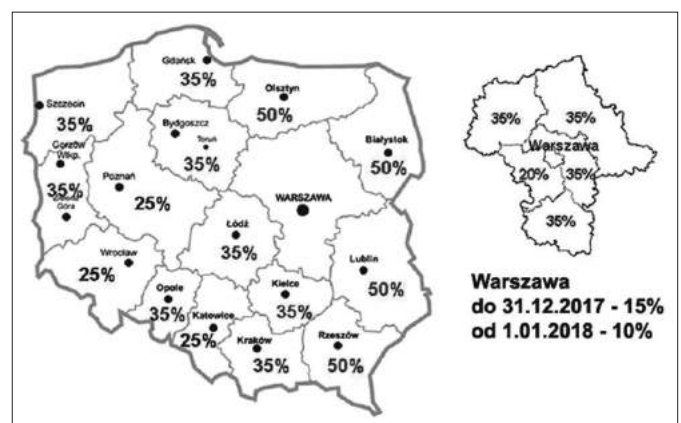
Встановлення пільги зі сплати прибуткового податку суб'єктам, які отримали дозвіл на ведення господарської діяльності в СЕЗ, відбувається на підставі двох критеріїв: розміру витрат на нові інвестиції та розміру витрат на створення нових робочих місць. Під новими інвестиціями розуміють:

- інвестиції в матеріальні та нематеріальні активи, пов'язані зі створенням нових підприємств, збільшенням потужностей діючих підприємств, диверсифікацією виробництва шляхом налагодження випуску продукції, яка раніше не вироблялася, або докорінними змінами, які стосуються підвищення ефективності процесу виробництва на існуючому підприємстві, або
- придбання активів підприємства, яке: було закрито або мало бути закрито, якби не було придбане; купується інвестором не для подальшого перепродажу [11].

Звільнення від прибуткового податку класифікується як форма державної підтримки в регіоні. Максимальна сума підтримки не може перевищувати максимально допустимого рівня (інтенсивності) підтримки, встановленого урядом для кожного регіону окремо згідно із законодавством про державну допомогу (рис. 1).

Розмір підтримки дорівнює допустимій частці регіональної допомоги у витратах, які враховуються для надання такої підтримки. Суть підтримки

Рис. 1. Карта максимального рівня (інтенсивності) державної допомоги регіонам Польщі на 2014–2020 роки

Джерело: [11].

полягає в тому, що суб'єкт не сплачує податку на прибуток до того моменту, доки загальна накопичена сума несплати не буде більшою від суми здійснених витрат на нові інвестиції або витрат на створення нових робочих місць, помножених на коефіцієнт інтенсивності регіональної допомоги [6, с. 42-43] за умови, що вартість інвестиційного проекту не перевищує 50 млн євро (форм. 1):

$$I_{(<50)} = R \times A, \quad (1)$$

де: $I_{(<50)}$ – максимальний розмір державної допомоги для інвестиційного проекту вартістю до 50 млн євро, (млн євро); R – максимально допустимий рівень (інтенсивність) допомоги, встановлений державою для даного регіону (од.); A – інвестиційні витрати за проектом.

Для малих і середніх підприємств за їх клопотанням розмір підтримки може бути збільшений відповідно на 20 і 10 процентних пунктів.

Інвестиційні витрати включають:

□ придбання земельних ділянок або права на їх безстрокове використання;

□ придбання основних засобів – будівель та споруд, обладнання, включаючи машини та пристрої, інструменти, прилади, офісну техніку, об'єкти технічної інфраструктури;

□ придбання нематеріальних активів, що стосуються передачі технологій, – патентів, ліцензій, ноу-хау, незапатентованих технічних знань, – але на суму не більшу від 25% витрат на інвестиції [11].

Витрати на створення нових робочих місць включають дворічні витрати бруто на заробітну плату для нових працівників з урахуванням усіх обов'язкових платежів, понесених інвестором у зв'язку з їх працевлаштуванням.

Підприємці, які претендують на отримання допомоги у зв'язку з витратами на нові інвестиції, зобов'язані:

□ вести господарську діяльність протягом не менш ніж 5 років, суб'єкти малого та середнього підприємництва – не менше 3 років від дати завершення інвестиції;

□ бути власником складових частин майна протягом 5 років від дати постановки на баланс підприємства основних засобів та нематеріальних активів, суб'єкти МСП – 3 роки з дати завершення інвестиції.

Підприємці, які користуються допомогою у зв'язку зі створенням нових робочих місць, зобов'язані зберігати їх протягом не менш ніж 5 років, суб'єкти МСП – 3 роки.

Мінімальна сума інвестиційних витрат, яка дозволяє суб'єктам претендувати на отримання державної допомоги, становить 100 тис. євро, при цьому частка власного капіталу суб'єкта не повинна бути меншою 25%. Мінімальна кількість новостворених робочих місць коливається від 40 до 100 чол. залежно від зони.

Для великих інвестиційних проектів, до яких згідно із польським законодавством належать проекти вартістю понад 50 млн євро, максимальний розмір державної допомоги розраховується за окремою формулою, побудованою таким чином, що зі зростанням вартості проекту відносний розмір допомоги зменшується. Проекти вартістю понад 100 млн євро потребують індивідуальної нотифікації (офіційного повідомлення) Європейської комісії. Формула розрахунку державної допомоги для великих інвестиційних проектів має вигляд (форм. 2) [11]:

$$I_{(>50)} = R \times (50 + 0,5 \times B + 0,34 \times C), \quad (2)$$

де: $I_{(>50)}$ – максимальний розмір державної допомоги для інвестиційного проекту вартістю понад 50 млн євро, (млн євро); R – максимально допустимий рівень (інтенсивність) допомоги, встановлений державою для даного регіону (од.); B – частка інвестиційних витрат, які потрапляють у інтервал 50–100 млн євро загальної вартості проекту (млн. євро); C – частка інвестиційних витрат, які потрапляють в інтервал понад 100 млн євро загальної вартості проекту (млн. євро).

У даний час у Польщі створено 14 спеціальних економічних зон: Каменногурська, Катовицька, Костринсько-Слубицька, Краківська, Легницька,

Лодзьська, Мелецька, Поморська, Слупська, Старочовицька, Сувальська, Тарнобжегська, Валбрицька, Вармінсько-Мазурська. Вони присутні в усіх воєводствах країни.² Відповідно до закону про особливі економічні зони їх загальна площа не може перевищувати 20 тис. га. На кінець 2013 року площа всіх зон становила 16,2 тис га (0,052% від площі території країни).³ 20,3% загальної площі зон було розташовано на землях, які перебували у приватній власності. Загалом зони були розташовані у 151 місті та 217 гмінах. Протягом останнього десятиліття площа СЕЗ розширилась майже втричі [12, с. 6–7, 37].

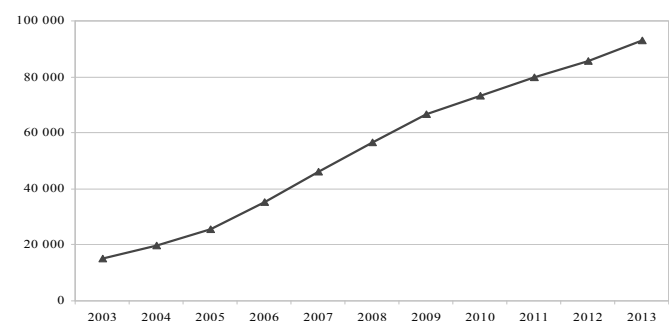
Кількість суб'єктів бажаючих працювати у СЕЗ і отримати державну допомогу щорічно збільшується. У 2013 було видано загалом 253 дозволи на ведення господарської діяльності, а загальна кількість дійсних дозволів у цей рік становила 1709 од., тоді як у 2011 році – відповідно 188 та 1466. Загальна кількість усіх виданих дозволів з початку функціонування зон до кінця 2013 становила 2772 од. [12, с. 9]. Частина дозволів була скасована чи відкликана державою за результатами перевірки діяльності суб'єктів, у частини дозволів закінчився термін дії. Держава зайняла доволі активну і принципову позицію щодо дотримання суб'єктами умов ведення господарської діяльності, на яку був виданий дозвіл. На практиці найчастіше їх відкликання відбувається внаслідок недотримання підприємцями умов зайнятості. З початку функціонування зон до кінця 2013 року Міністром економіки Польщі було скасовано 642 дозволи, тобто 23,2% від загального обсягу виданих за весь період, в тому числі у 2013 було скасовано 48 дозволів.

Від початку функціонування зон і до кінця 2013 року в польські СЕЗ було загалом інвестовано 93,1 млрд злотих (27 млрд дол. США). Лише за 2013 надійшло 7,3 млрд злотих, збільшивши загальний обсяг інвестицій порівняно з попереднім роком на 8,5%. Упродовж останніх десяти років (2003–2013) загальний обсяг накопичених інвестицій збільшився більш ніж у п'ятеро (рис. 2). Завдяки масштабному інвестуванню в СЕЗ Польщі на кінець 2013 року було зайнято 266,7 тис. робочих місць, з яких 73,5% були нові робочі місця, тобто створені на підприємствах у результаті нових інвестицій після отримання дозволу. Лише у 2013 році загальна кількість робочих місць збільшилася по відношенню до 2012 року на 19,2 тис., тобто на 7,8%, а за останнє десятиріччя (2003–2013) кількість новостворених робочих місць зросла майже вчетверо (рис. 3).

Характерною особливістю у створенні нових робочих місць можна вважати залучення до роботи у СЕЗ провідних світових корпорацій, завдяки інвестиціям яких забезпечується найбільш динамічне зростання загальної зайнятості. Наприклад у 2013 році у Краківській СЕЗ кількість зайнятих порівняно з попереднім роком збільшилась на 75%, що було досягнуто в значній мірі завдяки початку роботи у СЕЗ трьох компаній із іноземними інвестиціями – «Valeo Autosystemy», «Motorola Solutions Systems Polska» і «HSBC Service Delivery (Polska)», які отримали дозвіл у 2013 році. Топ-15 найбільших інвесторів у СЕЗ Польщі становлять провідні іноземні корпорації, які розпочали діяльність у країні шляхом відкриття своїх філій. У першу четвірку входять світові автомобілебудівні гіганти – «General Motors», «Fiat», «Toyota», «Volkswagen» (табл. 1).

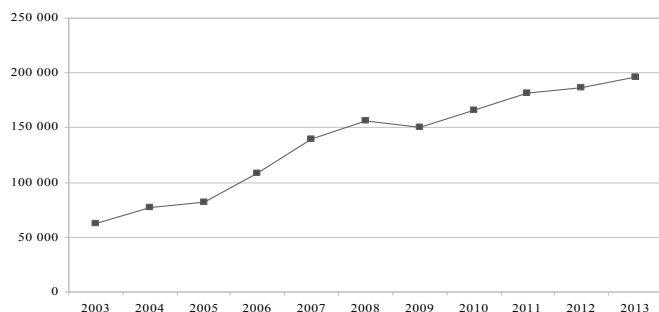
За географічною структурою походження інвестицій, вкладених у СЕЗ, можна стверджувати, що зони привабливі насамперед для компаній

Рис. 2. Динаміка обсягу інвестицій у СЕЗ Польщі, наростаючим підсумком, млн злотих

Джерело: [12, с. 38].

Рис. 3. Динаміка кількості нових робочих місць, створених у СЕЗ Польщі, як результату нових інвестицій, од.

Джерело: [12, с. 38].

Таблиця 1. ТОП-15 найбільших інвесторів у СЕЗ Польщі

п.п	Компанія	СЕЗ	Сфера діяльності	Країна походження капіталу
1	General Motors Manufacturing Poland Sp. z o.o.	Катовіцька	Автомобілебудування (автомобілі)	США
2	Fiat Powertrain Technologies Polska Sp. z o.o.	Катовіцька	Автомобілебудування (двигуни)	Італія
3	Toyota Motor Manufacturing Poland Sp. z o.o.	Валбрицька	Автомобілебудування (редуктори)	Японія
4	Volkswagen Motor Polska Sp. z o.o.	Легніцька	Автомобілебудування (двигуни)	Нідерланди
5	Michelin Polska S.A.	Вармінсько-Мазурська	Виробництво шин	Швейцарія
6	Mondelez Polska Production Sp. z o.o. (раніше – Kraft Foods Polska Confectionary Production Sp. z o.o.)	Валбрицька	Продукти харчування	Нідерланди
7	NGK Ceramics Polska Sp. z o.o.	Катовіцька	Автомобілебудування (керамічні фільтри для дизельних двигунів)	Японія
8	Bridgestone Stargard Sp. z o.o.	Поморська	Виробництво шин	Бельгія
9	LG Display Poland Sp. z o.o.	Тарнобжезька	Виробництво рідкокристалічних панелей	Півд. Корея
10	Mondi Świecie S.A.	Поморська	Виробництво паперу	Нідерланди
11	Electrolux Poland Sp. z o.o.	Валбрицька і Катовіцька	Побутова техніка	Швеція
12	Toyota Motor Industries Poland Sp. z o.o.	Валбрицька	Автомобілебудування (дизельні двигуни)	Японія
13	Gillette Poland International Sp. z o.o.	Лодзьська	Виробництво бритв	Нідерланди
14	Kronospan Mielec Sp. z o.o.	Мелецька	Виробництво виробів з деревини	Кіпр
15	Sitech Sp. z o.o.	Легніцька	Автомобілебудування (крісла автомобільні)	Нідерланди

Джерело: [12, с. 16].

із країн ЄС, США та Південно-Східної Азії. Вкладаючи кошти у створення підприємств у СЕЗ, ці компанії в такий спосіб виходять на емкий польський ринок та ринок країн ЄС, на якому вироблена в Польщі на сучасній технологічній основі продукція має високу конкурентоспроможність як за рахунок споживчих характеристик, так і за рахунок нижчої ціни від залучення дешевших трудових ресурсів. Варто зазначити, що самі польські підприємці є найбільшими інвесторами СЕЗ своєї країни, частка інвестицій походженням з самої Польщі, становила у 2013 році п'яту частину (19,19%) усіх вкладених у СЕЗ коштів, що вказує на чималу привабливість зон на-самперед для вітчизняного бізнесу. У п'ятірку найбільших країн-інвесторів у 2013 році входили Німеччина (15,6%), США (12,1%), Нідерланди (11,56%), Італія (8,45%) та Японія (7,25%), на які припадало понад половину (54,9%) усіх коштів, інвестованих у СЕЗ Польщі (табл. 2). Примітним є той факт, що серед країн-офшорів у ТОП-20 інвесторів польських СЕЗ присутній лише Кіпр, посідаючи дванадцяті позицію із показником 1,92%, що разюче відрізняється, зокрема, від України, де Кіпр упродовж багатьох років посідає перше місце серед іноземних інвесторів.

У товарній структурі інвестицій у 2013 р. найбільшу питому вагу у загальному обсязі становило виробництво автомобілів (26,4%), другу і третю позицію посідали відповідно виробництво гумових та пластмасових

виробів (10,7%) та виробництво інших неметалевих мінеральних продуктів (9,2%) (табл. 3). На відміну від України, товарну структуру виробництва в польських СЕЗ важко назвати сировинно-обтяженою, навпаки провідні позиції у ній посідають виробництва високотехнологічних товарів, сумарна частка яких є домінуючою у загальній структурі. Така структура не склалась випадково. Вона є результатом цілеспрямованого відбору інвесторів для роботи у СЕЗ, здійснюваного урядом країни.

Динамічний розвиток СЕЗ у Польщі слід пов'язувати як з адміністративними, так і з фінансовими чинниками. До адміністративних чинників належать: безпосередня зацікавленість як центральної, так і місцевих влад у розвитку територій, виділених під СЕЗ; створення сприятливих умов для залучення інвестицій, ретельний вибір інвесторів та суворий контроль за дотриманням взятих ними інвестиційних зобов'язань згідно із затвердженими державою умовами діяльності; приділення значної

уваги розвитку інфраструктури зони; налагодження тісної співпраці та діалогу між підприємцями й місцевими органами влади щодо усілякої адміністративної підтримки господарської діяльності й усунення зайвих адміністративних бар'єрів щодо її організації та ведення.

Серед фінансових чинників успішного розвитку зон варто назвати можливість отримання підприємцями податкових пільг. Зокрема, за даними Міністерства фінансів Польщі, загальний обсяг наданих податкових пільг зі сплати податків на прибуток (для юридичних осіб) та на доходи (для фізичних осіб), за період 1998-2012 років становив 12,3 млрд злотих, у тому числі 199,7 млн злотих – це пільги, надані управляючим компаніям, та 12,1 млрд злотих – пільги, надані безпосередньо підприємцям, що становить 14,2% від загального акумульованого за вказаний період обсягу інвестицій у СЕЗ. Характерною тенденцією у наданні пільг є щорічне зростання їх обсягів, що цілком корелює із тенденцією залучення інвестицій у СЕЗ [12, с. 27].

Питання підвищення ефективності функціонування СЕЗ постійно перебуває в полі зору польського уряду. Частина питань потребують внесення змін у чинне законодавство, частина може бути вирішена без законодавчих змін. Серед питань, які потребують відповідних законодавчих

змін, Міністерством економіки Польщі виділяються, зокрема, такі: послаблення критеріїв відбору земельних ділянок, що перебувають у приватній власності, для їх включення до територій зон; розробка заходів щодо підвищення привабливості територій при поступовому зниженні максимальної інтенсивності допустимої державної допомоги в регіонах; розробка заходів щодо скорочення термінів адміністративного оформлення інвестицій і прискорення початку процесу інвестування. До питань, які не потребують додаткового законодавчого врегулювання, віднесені такі: розміщення інвестицій на тих територіях зон, які перебувають у приватній власності, оскільки цей фактор є стримуючим для інвесторів, які не є власниками ділянок; подальше підвищення привабливості зон для інвесторів з метою освоєння ще не задіяних ділянок.

Таким чином, спеціальні економічні зони Польщі продемонстрували свою ефективність з точки зору розвитку внутрішнього виробництва, залучення інвестицій, створення нових робочих місць. Основними моментами інституційного та організаційного забезпечення функціонування польських СЕЗ, які були відсутні в українській практиці⁴ й на які варто звернути увагу українським урядовцям, можна назвати, зокрема, такі: цілеспрямоване використання зон як інструменту міжрегіонального вирівнювання для відсталіх територій і регіонів; здійснення управління й планування розвитку

СЕЗ спеціально створеною державною управляючою компанією; жорстка селекція інвесторів, що бажають працювати у зонах, контроль за дотриманням ними взятих зобов'язань; застосування чітких критеріїв надання державної допомоги суб'єктам у вигляді податкових та адміністративних преференцій.

З огляду на необхідність винайдення ефективних інструментів регіонального розвитку в умовах початку децентралізації державного управління в Україні досвід Польщі щодо застосування спеціальних економічних зон може бути використаний для вдосконалення як українського законодавства з регіональної політики, так і безпосередньо законодавства по СЕЗ.

Таблиця 2. Географічна структура походження інвестицій у СЕЗ Польщі у 2013 році, наростаючим підсумком у загальному обсязі

п.н	Країна походження капіталу	Обсяг інвестицій, млн. злотих	Частка у загальному обсязі, відсотків
1	Польща	17 872,5	19,19
2	Німеччина	14 541,4	15,61
3	США	11 271,9	12,10
4	Нідерланди	10 770,2	11,56
5	Італія	7 872,5	8,45
6	Японія	6 752,6	7,25
7	Південна Корея	4 095,2	4,40
8	Швеція	3 255,1	3,49
9	Швейцарія	3 118,7	3,35
10	Франція	2 799,7	3,01
11	Бельгія	2 000,6	2,15
12	Кіпр	1 789,9	1,92
13	Велика Британія	1 520,7	1,63
14	Австрія	1 053,4	1,13
15	Іспанія	805,8	0,87
16	Фінляндія	791,9	0,85
17	Данія	790,0	0,85
18	Угорщина	367,8	0,40
19	Гонконг	339,4	0,36
20	Інші	1 331,9	1,43
Разом		93 141,2	100,00

Джерело: [12, с. 18].

Таблиця 3. Товарна структура інвестицій¹⁾ у СЕЗ Польщі у 2013 році, накопиченим підсумком у загальному обсязі

Розділ ПКТП	Назва розділу ПКТП	Обсяг інвестицій, млн злотих	Частка у загальному обсязі, відсотків
29	Автомобілі (крім мотоциклів), причепи та напівпричепи	24 592,7	26,40
22	Вироби з гуми і пластмас	9 971,4	10,71
23	Неметалеві мінеральні продукти і вироби	8 610,5	9,24
25	Готові металеві вироби, крім машин і устаткування	6 867,2	7,37
17	Папір та вироби з паперу	6 334,9	6,80
26	Комп'ютери, вироби електронні та оптичні	5 272,1	5,66
27	Електричні та неелектричні побутові прилади	4 627,2	4,97
28	Машин і устаткування, не включені до інших груп	4 497,2	4,83
20	Хімія і хімічна продукція	3 895,9	4,18
10	Бакалійні товари	3 758,0	4,03
16	Деревина та вироби з деревини і пробки, крім меблів; вироби з соломи і матеріали, використовувані для плетіння	3 524,8	3,78
31	Меблі	1 942,9	2,09
24	Метали	1 888,5	2,03
58	Послуги, пов'язані з видавничою діяльністю	1 663,3	1,79
21	Основні фармацевтичні продукти, медикаменти та інші фармацевтичні препарати	1 087,9	1,17
18	Поліграфічні послуги та послуги тиражування записаних носіїв інформації	986,3	1,06
52	Послуги зберігання і доставки	914,1	0,98
30	Виробництво інших транспортних засобів	852,7	0,92
11	Напої	551,6	0,59
13	Вироби текстильні	196,7	0,21
	Інші товари і послуги	1 105,3	1,19
Разом		93 141,2	100,00

¹⁾ Згідно з Польським класификатором товарів та послуг (ПКТП) (Затверджений Розпорядженням Ради Міністрів Республіки Польща від 28 жовтня 2008 року № 207).
Джерело: [12, с. 22].

ПОСИЛАННЯ

- ¹ Гміна – найменша одиниця адміністративно-територіального поділу Польщі. Гміни об'єднуються в повіти, які у свою чергу – у воеводства.
- ² У Польщі налічується 16 воеводств: Вармінсько-Мазурське, Великопольське, Західпоморське, Куявсько-Поморське, Лодзинське, Люблинське, Любушське, Мазовецьке, Малопольське, Нижньосілезьке, Опольське, Підкарпатське, Підляське, Поморське, Светокшицьке, Силезьке.
- ³ Територія Польщі має загальну площу в розмірі 312 672 кв. км (31 267 200 га) [5, с. 41].
- ⁴ Про проблеми інституційного та організаційного забезпечення діяльності СЕЗ в Україні, що в основному й зумовили їх закриття, див. у нашій роботі [13].

ЛІТЕРАТУРА

1. Геєць В., Семиноженко В. Спеціальні економічні зони: «чорні діри» чи точки економічного зростання? // Дзеркало тижня. – 18–24 листопада 2006. – № 44.
2. Спеціальні економічні зони і території пріоритетного розвитку України / за ред. М. Дацишина. – К., Ін-т реформ, 2005. – 159 с. (сер. «Економічні есе». – Вип. 19).
3. Інституційне забезпечення регіональної політики та практика взаємодії органів влади в Україні / Дацишин М., Керещман В. – К.: В-во «К.І.С.», 2007. – 102 с.
4. Борщевський В., Засадко В. Перспективи функціонування вільних (спеціальних) економічних зон у контексті розвитку українсько-польського співробітництва // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 4(9). – С. 201–206.
5. Справочник инвестора: Польща. Правила бізнесу / Польское агентство информации и иностранных инвестиций. – Варшава, 2010. – 188 с.
6. Юридические и налоговые правила для ведения предпринимательской деятельности в Польше / Польское агентство информации и иностранных инвестиций. – Варшава, 2004. – 55 с.
7. Правове регулювання надання державної допомоги в Європейському Союзі та в Україні. Шляхи адаптації законодавства України / О.В. Нів'євський, С.В. Таран, Н.І. Лещенко; Міністерство юстиції України. – К., 2012. – 179 с.
8. Польща твой економічний партнер / Міністерство економіки Республіки Польща; Ін-т досліджень ринку, потреби і кон'юнктури. – Варшава, 2008. – 205 с.
9. Ustawa z dnia 30 października 1994 r. «O specjalnych strefach ekonomicznych» // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – 1994. – № 123. – poz. 600.
10. Ustawa z dnia 30 kwietnia 2004 r. «O postępowaniu w sprawach dotyczących pomocy publicznej» // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – 2004. – № 123. – poz. 1291.
11. Zachęty inwestycyjne w SSE [Elektroniczny środek] / Polska Agencja Informacji i Inwestycji Zagranicznych S.A. – Tryb dostępu: http://www.paiz.gov.pl/strefa_inwestora/zachety_inwestycyjne_w_sse#.
12. Informacja o realizacji ustawy o specjalnych strefach ekonomicznych (Stan na 31 grudnia 2013 r.) / Ministerstwo Gospodarki, Warszawa, 2014. – 39 s.
13. Кіндзерський Ю. Потенціал особливих економічних зон у виробничій і регіональній модернізації // Економіст. – 2011. – № 1. – С. 10–16.

REFERENCES

1. Heyets' V., Semynozhenko V. Spetsial'ni ekonomichni zony: «chorni diry» chy tochky ekonomichnoho zrostannya? [Special economic zones "black holes" or marks of economic growth?]. Dzerkalo tyzhnya, 2006, no. 44 [in Ukrainian].
2. Datsyshyna M. Spetsial'ni ekonomichni zony i terytoriyi pryoritetnoho rozvytku Ukrainy [Special economic zones and priority development territories of Ukraine]. Kyiv, In-t reform, 2005, no. 19, 159 p. [in Ukrainian].
3. Datsyshyn M., Keretsman V. Instytutsiynne zabezpechennya rehional'noyi polityky ta praktyka vzayemodiyi orhaniv vlady v Ukraini [Institutional support for regional policy and practice of cooperation of authorities in Ukraine]. Kyiv, V-vo "K.I.S.", 2007, 102 p. [in Ukrainian].
4. Borshchevskyy V., Zasadko V. Perspektyvy funktsionuvannya vil'nykh (spetsial'nykh) ekonomichnykh zon u konteksti rozvytku ukraïns'ko-pol's'koho spivrobitnytstva [Functioning of free (special) economic zones in the context of Ukrainian-Polish cooperation]. Stratehichni priorytety, 2008, no. 4(9), pp. 201–206 [in Ukrainian].
5. Spravochnik investora: Pol'sha. Pravila biznesa [Investors guide: Poland. Business rules]. Pol'skoe agentstvo informacii i inostrannykh investicij, Warsaw, 2010, 188 p. [in Russian].
6. Juridicheskie i nalogovyje pravila dlja vedenija predprinimatel'skoj dejatel'nosti v Pol'she [Legal and tax rules for the conduct of business in Poland]. Pol'skoe agentstvo informacii i inostrannykh investicij, Warsaw, 2004, 55 p. [in Russian].
7. Nivjevs'kyj O.V., Taran S.V., Leshchenko N.I. Pravove rehulyuvannya nadannya derzhavnoyi dopomohy v Yevropejs'komu Soyuzi ta v Ukraini. Shlyakhy adaptatsiyi zakonodavstva Ukrainy [Regulation of state aid in the European Union and Ukraine. Ways of adaptation of Ukrainian legislation]. Ministerstvo yustytisyi Ukrainy, Kyiv, 2012, 179 p. [in Ukrainian].
8. Pol'sha tvoje ekonomicheskij partner [Poland is your economic partner]. Ministerstvo ekonomiki Respubliki Pol'sha, In-t issledovanij rynku, potreblenija i konjunktury, Warsaw, 2008, 205 p. [in Russian].
9. Ustawa z dnia 30 października 1994 r. «O specjalnych strefach ekonomicznych» [The Act of 20 October 1994. "On special economic zones"]. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, 1994, no. 123 [in Polish].
10. Ustawa z dnia 30 kwietnia 2004 r. «O postępowaniu w sprawach dotyczących pomocy publicznej» [The Act of 30 April 2004. "On the procedural issues concerning public assistance"]. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, 2004, no. 123 [in Polish].
11. Zachęty inwestycyjne w SSE [Investment incentives in SEZ]. Polska Agencja Informacji i Inwestycji Zagranicznych S.A. Available at: http://www.paiz.gov.pl/strefa_inwestora/zachety_inwestycyjne_w_sse# [in Polish].
12. Informacja o realizacji ustawy o specjalnych strefach ekonomicznych (Stan na 31 grudnia 2013 r.) [Information on the implementation of the Act on Special Economic Zones (As at 31 December 2013)]. Ministerstwo Gospodarki, Warszawa, 2014, 39 p. [in Polish].
13. Kindzers'kyj Yu. Potentsial osoblyvykh ekonomichnykh zon u vyrobnychij i rehional'niy modernizatsiyi [The potential of special economic zones in industrial and regional modernization]. Ekonomist, 2011, no. 1, pp. 10–16 [in Ukrainian].